

Landskap: Skåne *Upptecknat av:* Helga Persson

Härad: Ljungby *Adress:* Box 208 Hör

Socken: Stenestad *Berättat av:* Kristina Bokelund

Uppteckningsår: 1934 *Född år i Stenestad*
Mellan 70-80 nr.

*Uppteckningen rör : I.Frigel.26, Vävning,(sid.1-6), II,Tygernas
försäljning, (s.6-7), III.Väven, (s.7-9).*

Textiliernas användning. 10-17.

Städningen. 17-18.

Begravningsseder. 18-19.

Sägnen om Bille på Rosendal. 19-21.

Landskap: Skåne Upptecknat av: Helga Persson
Härad: Luggude Adress: Höör, Tel. 51 Höör
Socken: Stenestad Berättat av: Johanna Eriksson
Uppteckningsår: 1934 Född år 1859 i Stenestad.

Uppteckningen rör: I, Frigel. 9 Textiliernas användning, (sid. 10-17)
II, Städningen, (17-18), III, Begravningsseder, (18 - 19), IV, Säg-
nen om Bille på Rosendal, (19 - 21).

Frigelista 26.Vävning.Atlas.

Atlas var en slags vävnad, som vävdes i fyra skaft och med fyra trampor. Det vävdes skäftigt och man lade rätsidan på ena sidan och så bands det i kors. Detta vävsätt kunde användas till finare kläder, tyget blev liksom smärutigt och mjukt och behagligt. Man använde även detta vävsätt till sängkläder.

Lärft.

Lärft vävdes dels av lockagarn, de finaste tigornai linet, och dels av blångarn. Det kan även nämnas att lockagarn användes till syträd samt till det finaste drället, s.k. "tioskaftsdräll!"

Olika vävsorter.

Gåsögon var en slags rutigt enklare dräll, som användes till grövre dukar.

Droppdräll en slags enklare dräll, som i allmänhet användes till handdukar, men även kunde användas till sängtäcken och enklare

dukar.

Attaskaftsdräll, var en slags vävnad, som användes till finare handdukar, medan tioskaftsdrället användes till de finaste dukarna samt servietter.

Säckar till mjöl vävdes av groft lin- eller skäktesfallsgarn. Dessa vävdes i två eller fyra skaft och varo alltid skäftiga samt vävdes i hellinne. Dessa säckar varo mycket tjocka och bra. De skulle vara starka och täta så att ej mjölet gick igenom.

Twist.

Tvist.

Twist var ett slags vävsätt där man hade två trådar i solven och två trådar i skeden. Tyget blev slät och användes till kökshanddukar.

Enrörat.

Enrörat.

S.k. enrörat tyg var när man hade en tråd i solver och en i röret (skeden). Detta tyg användes till lakan, kökshanddukar, örngärt och linne.

Man vävde dräll i fyra, fem, sex, åtta och tioskaft. Med skaft menades att man hade olika antal solvkäppar så att då man vävde 10-skaft hade man tio solvkäppar och då man hade åttaskaft, åtta o.s.v.

4419
3

Dräll vävdes alltid i linne. Man vävde i allmänhet i hemmen och där var det moran på gärden, som satte väven igång, varmed menad es att hon ordnade med värpning, härnvning, svepning, sättnings i sked, solvning o.s.v. Ibland vävde hon själv, men fanns där pigor eller döttrar på stället fingo de ofta väva, ty de måste lära konsten. En gårdomotter eller piga, som ej kunde väva och spinna ansågs det ej vara något med och hon hade inget anseende.

Om man ej själv utförde vävningen ackorderades med en vävkunnig person ~~till~~ ^{hon} att ~~väv~~ och så erlades betalningen efter vävndens art, beroende på vad tid arbetet tog.

Berätterskan hade varit en anlitad väverska i Stenestadsorten och har anlitats mycket då det gällt rödfrigningar angående vävningar.

Berätterskan omtycker att vissa personer troddes kunna förtrolla väven. Om man misstänkte att en väv var förtrollad, vilket visade sig därigenom att den började kringla och gå dåligt, så skulle man sticka en sax igenom den, ty denna kunde få formen av ett kors och

så lvar den av stål, båda voro ju saker, som trollen hade respekt för

Berätterskan sade, att man hade vävt dräll i orten Åtminstone i tvåhundra år.

Kypert.

Kypert.

Kypert är en slags fyraskafstsdräll där den ene tråden gick ner och de tre upp. Man kan även väva dräll med kypertbindning och i denna är det räta gångar, men i dräll med atlasbindning ~~går~~ del i kors.

En slags dräll kallades "kungshättedräll", ty mönstret skulle likna kungshättan (nätmagen) i nötkreaturens magar.

Dynor vävdes antingen i femskafstsdräll eller kypert.

Dräll vävdes i limme, men damst kunde vävas både i ylle och linne. Vid damastvävning fick man ha fem skaft om det skulle vara slät, men tio skaft om det skulle vara mönstrat och då fick man ha tio trampor, detsamma var förhållandet då det gällde dräll.

Såsom nämnts vävde man det mesta hemma, men man anlitade även väverskor. Berätterskan omtalar, att på en gårds i Stubbaröd där det var många pojkar och endast en flicka, vilken dessutom var yngst, brukade den ene av pojkkarna väva.

Betalningen var såsom förut nämnt beroende på vävsättet och berätterskan omtalar, att i hennes ungdom betalandes 21 och högst 25 öre alnen för dräll och det var storartat att kunna förtjäna 50 öre om dagen.

En gammal fröken kallad mamsell Nylander hade för många år sedan rest omkring i orten och givit lektioner i konstvävnad. En dylfik kurs varade i fyra dagar och kostade åtta kronor. Denna person brukade även sälja konstvävnader samt väva på beställning.

När man vävde tioskaftsdräll användes s.k. drällsremedja. En annan slags ställning lades på ~~trä~~ssor ovanpå varpen och kallades "lattställning. Denna användes att dra upp skaften med.

Dragrustning var en slags ställning, som skulle dra upp bakskaften vid jacuardvävning och vävning av åmåst.

Munakbälte.

På man skulle väva munakbälte, skulle det vara i fyra skaft och med sex trampor. Man skulle slå en fasontråd och en bottentråd emellan. S.k. skälblad användes när man skulle plocka upp mönstret

Munkabälte.

4419

6

med strumpstickor.

S.K."judatäcke" voro en slags fabriksvävda sängtäcken, som såldes av judar. Dessa vor antingen helt vita eller vävda i rött och vitt och med möster ibland med orientaliska motiv.

Berätterskan omtalar att man dels använde vävböcker och dels haðde vävnoter man själv tecknat upp.

Rosengång

var en slags konstvävnad, som mycket användes till förkläden.

II.

Tygernas försäljning.

Västgötar och judar voro kringvandrande manufakturhandlare, som drev affärer på landsbygden. Västgötarna förvarade sitt lager i säckar, som buros hälften fram till och hälften på ryggen, medan judarna buro sina tygpackor i bylten på ryggen.

Berätterskan omtalar, att en västgöte brukade köra omkring med sina varor och så brukade han ha sitt kvarter på en viss bestämd gärd där han stannade och packade upp sina varor. När han anlänt skic-

Rosengång

Tygernas försäljning.

kade man bud till de övriga gärdarna i byn och så kommo folket till uppackningsplatsen och gjorde sina affärer.

III.

Väven.

Väven.

Väven hade ett flertal delar, varav de stora staplarna på vilket det övriga vilade kallades stomme eller vävräckorna. Två tvärslyiar kallades revar, en reve för varpen, på vilken denna snurrades vid räckans svepning, och en under väven på vilket det färdiga tyget rullades. Sittbräden kallades vävebräden och slagbommen "slabored". Den träsli om vilket tyget gick då den skulle på reven kallades vävebommen ~~och~~ sitter ovanför sittbräden. Vävskeden kallas den "vävsjeen" och solven "sölor". Nickepinnar och trissor kallas den ställning, som uppehåller solvkäpparna, och dessa äro fästa i en träbom som sitter uppe i jämnhöjd med den bom där slagbommen vilar. En s.k. spännare finnes vid båda revarna, den som håller den reve där garnet är, är af trä och är fäst på yttersidan av den stora stapeln medan den spännare, som håller tygreven, är fäst på den inre sidan av samma stapel. Sedan ytterreven

lossats, så snurras tyget på denna re�e medan varpen snurras av den andra reven. När denna sak utföres säger man, att man ska släppa fram.

Trampor kallas så, men solvkäpparna kallas "sölatjärpa". Kilar kallas de träkilar, som sammanhåller stommet och slås i de olika bommarna för att de ej skola glida ur och orsaka att väven går åtskild. Trampebånn kallas de grova band, som är bundna i tramporna och därfrån leder upp till solvkäpparna och förenar dessa med tramporna.

Spännären, kallas "spröde" och fästes i tyget så, att detta spännes ut i bredd med tyget. Skötes inte denna ordentligt, utan man glömmer flyfta den, kan man befara att "sjeen läggor se", varmed menas att den drageras samman vävskedens rör så att de böja sig eller i svårare fall brytas.

Den krok, som användes då man skall "sjea eller kasta i sje", som man säger då varpen skallträdas i vävskeden, kallas "sjeakrog".

Först varpas garnet, sedan bommas eller häras det (härväs) i häran eller härestolen (härvan). Själva stativet i vilket härvorna sitta kallas "härestol" eller ibland då man menar både stativ och härvan enbart häran. Själva härvan kallas häran.

4419

9

Varpan eller vårpan, som man i allmänhet säger, är en hög korsad ställning, som antingen står i en fristående fot, eller också fästes i golv och tak och sedan snurrar man runt tills man fått lagom många tal, beroende på hur ibred räckan skall vara. Man räknar sedan längden på så sätt, att man räknar en alen mellan varje av varpans fyra stolpar och så får man skälet genom att träda över ett par pinnar, som äro fästa nere vid den ene höge stolpen.

9

LUND'S UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Skane
Lkbo
Marktad
Mjöb 934

4419 1998. Helga Berdon
1 Bot 208, Hör
I. bero. Kristina Boklund
Frigelista 9. cass 80 Jär

10
LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Frigelista 9.

Textiliernas användning.

Bordet.

Berätterskan omtalar att på småborden i storstugan hade man kulörta hemvävda dukar, vävda i något drällsmönster och ibland med bomull till varp och linne till islag. På långbordet hade man långa smala dukar, som gingo kant i kant med bordets längsidor, men hängde ned något vid kortändarna. Dessa dukar voro vanligen av ganska grov väv och vävda i gåsögon, medan de kullörta dukarna i allmänhet voro vita och röda med vit varp och rött islag.

På de rikare gårdena köpte man en slags kulörta, vanligen röda ylledukar med itryckta svarta figurer, dessa dukar ansågos mycket fina.

Under 1870-talet började man använda virkade vita dukar och dessa virkade man själv. I kamrarna hade man alltid dukar på bordet, men detta var ej vanligt överallt i "vardesstuan" och i köket brukade

Bordet.

Städriingen.

man ej alls ha dukar på. Dukar användes ej på matbordet i vardagslag och det varje nålltid att man använde dukar vid måltiderna på söndagarna hellre i de fattigare hemmen, men däremot använde man dukar i de burgnare hemmen vid söndagens miltider

Dukar vid högtidliga tillfällen.

Vid bröllop och begravningar eller andra större gillen, brukade man låna dukar om ej det egna förrådet räckte till. Man lånade då dukar av vänner, släktingar eller grannar. Vid dessa tillfällen lades de finaste dukarna, där de förnämsta gästerna skulle sitta. Då användes dukar, som lågo över hela bordet och hängde ~~ned~~ även vid sidorna.

På 1880-talet började man lägga en bruten serviett på hedersplatsen och en mitt på bordet över den andra duken, dock var det endast i de finare husen denna sed tillämpades. Såväl dukar, som servietter, vävdes ^{rutig} i tioskaftsdräll då det skulle vara riktigt fint. Till dessa dukar användes också lockagarnet, som var finast av allt lingarr. Dukar, som mera skulle användas i vardagslag, vävdes av blångarn eller smöblånegarn i gösögon eller droppdräll.

Dukar vid högtidliga tillfällen.

4419

3

Om en person kom på besök på vardagarna och man ej "velle dra nör en stor dug", så tog man en serviett och lade på ett hörn av det stora bordet eller också på ett mindre bord, och så bjöds gästen att intaga traktering där. Storleken på servietterna varierade mellan 70-80 cm. i fyrkant, och längden på de stora dukarna var fem alnar. Dessa dukar sammansyddes, så inallaes gick där tio alnar (6 m.) till en sådan duk, ty väven var ej så bred att den räckte över hela bordet, därför miste den sammansys i mitten.

Märkningen.Märkningen.

När man skulle märka linne och detta ej var så fint eller det var avsett till pojkarnas hemgift, märkte man nere i ena hörnet med s.k. märkbläck, men om det skulle vara till flickornas hemgift eller det annars var något fint, så sydde man röda korsstyngsnamn över stramaj. Även dessa namn sattes i ena hörnet av duken eller servietten. När man märkte lakan hände det att man satte en eller flera initialer i ena nederhörnet och vanligen satte flickan initialerna till sitt flicknamn i den hemgift hon fick med sig till det nya hemmet. Ibland hände det att man sydde en liten ranka omkring namnet.

Förningsdukar.

De förningsdukar, som brukades i denna trakt, voro vanligen av rutig eller randig linneväv i fyraskaftsväv. Duken var fyrkant och bands samman i hörnen, de som voro snett motsatta, och så stack man fingrarna in under knutorna och bar "knyded" på så sätt.

Förningen.

Förningen var något olika beroende på vad slags tillställning det var, och berätterskan omtalar att då man skulle på bröllop hade man bröd, smör, stek, mjölk, grädde och kakor, vanligen spettkaka. Dessa saker spettkakan naturligvis ej inräknad forslades till gillesgården i s.k. "förningskåra", en slags flätade halmkorgar av omkring en alens (6 dm.) diameter i bottaen och något smalare uppe i överkanten. På denna korg, som hade en höjd av omkr. en meter, fanns ett kupigt lock samt handtag av böjt trä vid sidorna för att man skulle kunna vara två till att bära om så behövdes.

Vid begravningar var förningen ungefär densamma, som vid bröllop, men man hade då en slags kakor som kallades spinkakor. Dessa voro av mördeg och lades över en buktig form, varefter de skuros i

Förningsdukar.

Förningen.

den storlek man ville ha dem, och sedan sattes de in i ugnen och gräddades vackert ljusbruna. När de kommo ut togos de av formen och då de blevo kalla ritades de med en slags svart färg, för att visa att de varo begravningskakor.

På 1870-talet började man använda sockerkakor, som beställades hos ortens bagare. Dessa kakor voro ibland i flera våningar, varmed menades, att man satte kakor av olika storlekar ovanpå varandra, med den största underst. Dessa kakor glaserades med vitt socker, varefter de ritades med svart färg om det var till en begravning. Vanligen bestod dekoreringen av ett kors och den dödes initialer.

Var det ärenemot en födelsedags- eller bröllopskaka ritade man med röd och grön färg och i det förstnämnda fallet ritades festföremålets initialer och hur många år han fyllde, och det senare fallet brudparets initialet.

I förningskorgen fanns olika fack, och när den skulle packas lades brödkakorna nederst. Berätterskan omtalar, att det händer fortfarande vid gillestillfällen i Stenestad har grädde med sig såsom förning.

Då man skulle gå med "barnleja" förning till barnsängskvinnor brukade man för länge sedan ha med sig en slags kokat dricka, vilket avretts med ägg och socker och i vilket man "soprad" skuret sönder vetebröd och lagt i drickat. Senare utbytades drickat mot havresoppa, och ännu förekommer det att man vid sådan tillfället har nypsonsoppa med sig samt sockerkaka eller småbröd. Soppan förvarades i drickakrus med lock eller också i stenkrukor med två öron, i vilka man instack ett "håsebånn", vilket korsades över krukans mitt, och bands siktigt samman, sedan man satt en tallrik över krukan så att inget smuts eller "snavs" skulle komma i krukan.
Denna

I bland brukade man också ha förning med till sjuka, särskilt om det var någon anhörig. Denna förning bestod i vanliga fall av havresoppa med sviskon eller också buljong för detta ansågs såsom stärkande för den sjuke. Denna förning transporterades på samma sätt, som soppan till barnsängskvinnor.

En tid var det brukligt att man såsom förning till kalas använde risgröt och saftsoppa, vilken åts till risgröten i stället för mjölk. Demna stod i en skål på bordet medan samtidigt mjölk stod

stod i en tillbringare, så att gästerna kunde taga vilket de ville ha.

Vid arbetet på avlägsna jordlotter eller vid torvupptagning, fick man medföra mat i korgar eller knyten. Härvid förvarades smöret i träaskar med lock. Vid dylikt arbete hade man mycket ofta äggkaka med sig, man hade också risgröt, saftsoppa, plättar eller pannkakor. Var arbetsplatsen långt från hemmet, tog man mat med sig på morgnarna, men ejdest bar man mat till dem till middag.

Förningen till gillen, bröllop och begravningar fördes till gillesgården dagen innan festen skulle gå av stapeln.

Högsäte, bänk, sätte, stol.

Bänkar stodo vid brodet en på längväggen mot gården och en på kortsidan, vanligen i närheten av köksdörren. Den del av bordet, som hade kortsidan vid kortbänken, kallas "övaste boränne" och den andra nejaste boränne". Vid den översta bordsändan var högsätet och där satt husfadern antingen ensam eller också med hustrun vid sin sida, dock var det mera vanligt, att hon satt överst vid yttersidan av bordet. Efter hennes sutto bärnen, eller rättare sagt stodo för på

Högsäte, bänk,
säte stol.

4419

8

denna tid var det ej vanligt att barn och pigor sutto till bords utan de fingo alltid stå. Efter barne ~~hadde~~ pigorna sin plats efter ålder och värdighet med minstpigian nederst. Samma var förhållandet med drängar och dagsverkare på långbänken och här var det vaktepojken, som fick ha nedersta platsen.

Man brukade ej använda dynor eller täcken på bänkarna, dessa varo vanligen omålade och skurades varje lördag.

En liggbänk, kallad "kakelonsbänken", brukade stå på väggen vid kakelugnen "udeläggaren" (sättugn). I denna var en stoppad halmadrass med en trasmatta över, och i denna bänk var det husbondens privilegium att få sova middags- och "mårkessömn" om han så önskade. På denna bänk fanns ett lock och ibland var den utdragbar, såsom en soffa så att man kunde bädda i den.

II.

Städningen.

Man hade ene och sand på golvet, vilket ombytades varje vecka. När städningen fullbordats på lördagarna brukade man ej städa

Städningen.

9 4419

förrän på tisdagen, ty söndagen skulle hålla måndagen ren. Man sade i allmänhet ej att man skulle städa utan "att en skålle dra au giled!"

III.

Begravningsseder.

Berätterskan mindes endast, att man brukat ha kistan bar vid begravningstillfället. Då den forslades till kyrkan brukade man i äldre tider bära den på bärar på axlarna. Sex eller fyra karlar buro, och så skiftade man att bära när vägen var lång. Då en död skulle forslas till kyrkan fick man ej lov att gå genvägar utan man skulle ålltid gå stora vägen

Kransar.

Det första berätterskan mindes i kransväg var en slags papperskransar av pappersblommor eller också trädde man pårlor på ståltråd, som man sedan böjde och formade till blommor. Dessa kransar fästes sedan på pappskivor där man i mitten skrivit den dödes namn samt födelse- och dödsår. Sedan hängdes de in i kyrka och berätterskan
~~minnes-~~
att där hängde sedan kransar i hundratals på kyrkväggarna i Stenestad.

Begravnings-
seder.

Kransar.

4419

10

Senare tillkommo de svarta och vita pärlkransarna, vilka köptes färdiga, men berätterskan säger, att dessa hängdes ej in i kyrkan utan lades på graven.

Ett sätt att hålla liket fritt från lukt.

För att ej liklukten skulle bli alltför besvärande satte man vatten med etternäller i under kistan. Detta skulle göra att luften liksom höll sig friskare.

Självmördares begravning.

Berätterskan omtalar, att hon hört berättas, att när självmördare skulle jordas begravdes de i ett markskål och fingo således ej vila i viggd jord.

IV.

Sägningen om Bille på Rosendal.

Berätterskan omtalar, att på Rösendalslångt vid Helsingborg, där en gång en person av ätten Bille härskat, givit berättelser om att denne spökar där. Denne herre var vida känd för sin grymhett mot sina underlydande bönder och om de aldrig så lite kommo för-

Ett sätt att hålla liket fritt från lukt.

Självmördares begravning.

Sägningen om Bille på Rosendal

II 4419

sent tilltarbetet fingo de spö och blev illa misshandlade.

jungfru
Denne grymme herre var förlovd med en högättad och ädel
dam. En gång då hon var på besök fick hon se hur några bönder fingo
spö på borggården. Då hon såg huru de pinades bad hon fästmannen om
nåd för de armé människorna, men han svarade, att det skulle hon ej bry
sig om för det han gjorde var det rätta.

Då sade fästmön ifrån, att hästarna skulle sadlas för hon
skulle återvända hem, och sedan sade hon till fästmannen: "Hit kommer
jag ej mera för det ej fästmön lyckas åstadkomma, kan ej hustrun sedan
utverka"; och därmed var förbindelsen bruten, hon återkom aldrig mera
och Bille fortsatte med sitt onda leverne och sin grymhets.

Billes grymhets var wida känd och då han dog, sadés han ej
ha ro i sin grav. Varje kväll sägs han komma körande in på gården med
ett par svarta hästar, som hade eld i munnen.

På borgen fanns ett rum där en säng alltid skulle stå
bäddad, beredd att mottaga honom och varje morgon såg det ut, som om
någon legat där. Man trodde sig också se honom i form av en stor svart
hund.

4419

12

Det sades också, att om någon av husets kvinnliga personal "kom i före får en" så fingo de drickspengar, men då han kastade dem till dem och de skulle taga dem så föllo ~~de~~ tvärs igenom förklädet.

Då han ej ville upphöra, att spöka skulle en präst vid namn Staffan man ^a ned honom i jorden. För den skulle ställde sig prästen vid Ekebro och skulle passa på då Bille kom. Då Bille fick se honom sade han: "Står du här Staffan gästtjuv?" "Ja!" sade Staffan, "Visserligen har jag stulit en gås i min ungdom, men med de pengarna köpte jag denna heliga bok, och därmed slog han såsom han tyckte till Bille på huvudet, och från den dagen visade han sig ej mera.

Denna sägen lär ha varit allmän i orten kring Rosendal.